

Стецик Б. В.

*Львівська комерційна академія,
старший викладач кафедри кримінального права та процесу.*

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИЧНИХ, ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНИХ ЗАСАД ПІДГОТОВКИ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ СУДОВО-ПОЧЕРКОЗНАВЧОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Ключові слова: *тактика, судово-почеркознавча експертиза, слідча дія, висновок експерта, експериментальні зразки.*

Keywords: *tactics, forensic handwriting examination, legal graphology, expert opinion, experimental samples.*

Постановка проблеми. Сьогодні Україна переживає період становлення ринкових відносин в економіці, що супроводжується значним зростанням кількості документів, які складаються фізичними та юридичними особами. Одним з найважливіших реквізитів документа є підписи, які належать до числа найбільш розповсюджених об'єктів судово-почеркознавчої експертизи. Судово-почеркознавча експертиза відноситься до так званих традиційних криміналістичних експертиз. Вона найбільш поширена в слідчій і судовій практиці, оскільки може бути призначена у найрізноманітніших категоріях кримінальних і цивільних справ, якщо при їх розслідуванні та судовому розгляді виникає необхідність встановити факти (фактичні обставини), пов'язані з дослідженням рукописів.

Аналіз останніх досліджень. У криміналістичній науці вже є низка наукових розробок, докторських та кандидатських дисертаційних досліджень, видані монографії, посібники та інші наукові праці, які присвячені деяким окремим аспектам проведення судових експертиз, у тому числі судово-почеркознавчої експертизи. Відібранню

експериментальних зразків приділяли увагу вітчизняні та зарубіжні вчені – Л. Ю. Ароцкер, В. Д. Арсен'єв, Ю. П. Алєнін, О. Я. Баєв, Р. С. Белкін, В. Д. Берназ, Т. В. Будко, О. М. Васильєв, А. І. Вінберг, С. М. Вул, В. Г. Грузкова, А. ВДулов, Н. І. Долженко, В. А. Жбанков, В. А. Журавель, Г. О. Зорін, Качурін С. Г., Н. ІКлименко, В. Я. Колдін, В. О. Коновалова, В. К. Лисиченко, В. В. Липовський, Є. М. Лифшиць, З. С. Мелєневська, І. М. Можар, В. ФОрлова, Ю. К. Орлов, А. К. Педенчук, І. В. Постика, О. Р. Росинська, М. В. Салтевський, Т. В. Сахнова, М. Я. Сєгай, М. ОСєліванов, З. М. Соколовський, Т. М. Федоренко, В. Б. Федосєєва, С. А. Ципенюк, С. А. Шейфер, В. Ю. Шепітько, О. Р. Шляхов, М. Г. Щєрбаковський, О. О. Ейсман та ін.

У працях зазначених вчених розглядалися процесуальні, організаційні, методичні аспекти проведення судових експертиз та одержання зразків для експертного дослідження, а також наукові засади почеркознавства.

Формулювання цілей статті. Метою статті є теоретичне обґрунтування щодо організаційних і тактико-технічних підстав проведення судово-почеркознавчої експертизи, визначення основних елементів підготовки, збирання, упакування і направлення на експертизу необхідних матеріалів; послідовності дій слідчого, експерта; особливостей призначення судово-почеркознавчої експертизи та строку проведення судових експертиз; окреслити сучасний стан і шляхи подальшого розвитку судового почеркознавства.

Виклад основного матеріалу. Під тактикою судової експертизи слід розуміти систему вироблених наукою та практикою прийомів та способів, застосовуваних на основі процесуального закону під час підготовки, призначення та проведення експертизи з метою найбільш ефективного використання спеціальних знань при вирішенні питань, які мають значення для встановлення істини в розслідуваній справі [4, 7].

Призначення судової експертизи є слідчою дією, проведення якої складається з трьох етапів: а) підготовка і призначення судової експертизи; провадження експертного дослідження; в) дослідження, оцінка й перевірка висновку експерта [8, 43].

Почеркознавча, як і будь-яка інша судова експертиза, має бути старанно підготовлена. Підготовку матеріалів для експертизи

Р. С. Белкін визначає як систему процесуальних, організаційних і технічних дій зі збирання, підготовки й оформлення необхідних для проведення експертизи вихідних матеріалів та інших об'єктів експертного дослідження [3, 14]. Більш точною видається позиція М. Я. Сегая, котрий вважає, що “Призначення судової експертизи – самостійна слідча (судова) дія, метою якої є отримання висновку експерта як джерела доказів у кримінальних і цивільних справах. Водночас, – продовжує М. Я. Сегай, – призначення експертизи це складна й переважно тривала дія, пов'язана з підготовкою необхідних матеріалів, з вибором моменту й оформленням постанови про “Призначення експертизи, з організацією її успішного проведення, що вимагає розробки тактики судової експертизи, яка б забезпечувала найбільш ефективне використання спеціальних знань” [8, 42].

Проаналізувавши вищенаведені позиції М. Я. Сегая та порівнявши їх із поглядами В. Ю. Шепітька, у процесі підготовки і призначення експертизи можна виділити такі основні елементи: прийняття рішення про призначення експертизи; збирання, підготовка та направлення необхідних матеріалів; вибір моменту призначення експертизи; визначення предмета судової експертизи; формулювання питань експерту; вибір експертної установи або експерта; складання постанови про призначення експертизи.

Першим етапом підготовки судово-почеркознавчої експертизи є тактичне рішення слідчого про необхідність використання спеціальних знань експертів для встановлення доказових фактів у справі. Таке рішення слідчий приймає, звичайно, в період провадження первинних слідчих дій і, здебільшого, під час огляду та вивчення документів з рукописними текстами й підписами. Вивчаючи вилучені документи та інші матеріали справи, слідчий висуває версії щодо ймовірних виконавців рукописних текстів і підписів, визначає можливості та перспективи їх експертного дослідження. Судово-почеркознавчу експертизу слідчий призначає в разі необхідності, доцільності, та можливості її провадження. Під необхідністю розуміють потребу розв'язання питань з використанням спеціальних знань; під доцільністю – тактичну ситуацію певного моменту розслідування; під можливістю – ситуацію, коли для провадження експертизи зібрані всі необхідні матеріали, а стан речових доказів надає можливість ви-

рішити питання, що цікавлять слідчого [2]. Призначення експертизи не обмежується складанням постанови (ухвали) про її призначення. При цьому слідчий (суд) визначає конкретні підстави, предмет експертизи, об'єкти, обізнану особу чи експертну установу, де проводиться дослідження, місце та час експертизи тощо.

Збирання, підготовка, упакування і направлення на експертизу необхідних матеріалів. Наступним етапом підготовки почеркознавчої експертизи є визначення, пошук, виявлення та вилучення порівняльних матеріалів. Вирішення питань, які ставлять перед експертом, можливе лише при правильно зібраному порівняльному матеріалі – зразках почерку (підпису). Помилки, допущені при добірї зразків, можуть спричинити експертну помилку, що в кінцевому результаті спрямує слідство хибним шляхом.

Безумовно, зразки, що направляються на дослідження, повинні бути якісні та надані в достатній кількості.

За своїм походженням зразки почерку поділяються на вільні, умовно-вільні й експериментальні.

Як вільні зразки почерку можуть бути використані листи, щоденники, тексти заяв, підписи в платіжних дорученнях, конспекти лекцій тощо, виконані підозрюваним до відкриття кримінального провадження та не у зв'язку з розслідуваною подією. Цінність таких матеріалів полягає в тому, що при їх складанні виконавець не припускав, що в майбутньому вони можуть бути використані як зразки для порівняльного дослідження в почеркознавчій експертизі. Тож такі рукописи виконуються звичним почерком без його навмисного спотворення.

Вільні зразки почерку повинні відповідати таким вимогам:

- бути виконаними тією ж мовою, що й текст документа, який підлягає дослідженню;
- належати до того ж періоду часу чи з незначним розривом у часі, що рукописи, які підлягають дослідженню (тобто бути максимально наближеними за часом виконання до досліджуваного документа);
- бути однаковими за змістом і призначенням (якщо на дослідження надходять рукописи, виконані у видатковому ордері, то як зразки повинні бути надані рукописи, виконані в аналогічному документі й такого ж змісту);

- збігатися за матеріалами для письма, способом і умовами виконання рукопису (тексту, підписів, цифрових записів): зразки мають бути виконані однаковим приладом для письма (олівцем, пером, кульковою ручкою) й по можливості на тому ж папері (за сортом та якістю), бути однаковими за темпом і типом письма (скоропис, стилізоване письмо тощо) чи виконаним зі зміною робочої руки (ліворучне письмо), виконаним стоячи, сидячи тощо;
- бути виконаними у відповідному стані виконавця (період хвороби та ін.).

Якщо при наданні матеріалів на почеркознавче дослідження не виконуються зазначені вимоги, то питання, поставлені експертові, можуть бути не вирішені. У такому разі експерт повинен заявити клопотання про надання додаткових зразків, необхідних для надання висновку.

Вилучення та приєднання таких документів до матеріалів справи здійснюється під час провадження огляду місця події, обшуку, виїмки.

Як умовно вільні зразки почерку можуть бути використані тексти пояснень, власноруч викладених показань у протоколах допитів та інших документах, виконаних підозрюваним після відкриття кримінального провадження, але не спеціально для провадження експертизи. Слідчий повинен мати на увазі, що підозрюваний може припускати можливість використання таких рукописів як порівняльних матеріалів під час провадження почеркознавчої експертизи й тому, виконуючи їх, навмисно змінювати свій почерк.

Експериментальні зразки поділяють на:

- звичайні, для відбору яких слідчий не створює спеціальних умов;
- спеціальні, для відбору яких слідчий створює спеціальні умови, максимально наближені до умов виконання тексту документа, що підлягає дослідженню.

Експериментальні зразки можуть бути отримані: диктуванням тексту документа чи іншого тексту, заздалегідь підготовленого навмисно для цієї мети. Диктування проводиться в тому темпі, який вибрано слідчим або іншою особою, що провадить відбір зразків; слова при цьому читаються так, як вони вимовляються, знаки пунктуації голосом не відокремлюються. У випадках, коли потрібно ознайомити особу зі змістом документа, що досліджується, то перед тим, як відбирати

експериментальні зразки, складають спеціальний зв'язний текст, у якому були б слова, які використовуються в досліджуваному документі. Якщо в процесі отримання експериментальних зразків буде встановлено навмисне зниження темпу письма, треба збільшити швидкість диктування, а при підвищенні швидкості темпу письма – навпаки. Щоб забезпечити умови для прояву звичної варіативності почерку при отриманні експериментальних зразків, кожний написаний аркуш потрібно прибирати з поля зору особи, що пише, щоб цей текст не був зразком для наступного. При відбиранні зразків цифрового письма треба диктувати три-чотири рази текст, в якому часто згадується аналогічний цифровий запис. Такий цифровий запис повинен бути відображеним на окремих аркушах паперу не менше від десяти разів; самостійним написанням, коли особа, що перевіряється, на пропозицію слідчого й у його присутності пише довільний текст.

Як вільні, так й експериментальні зразки бажано надавати не менше, ніж на п'яти аркушах. При цьому потрібно зазначити, що чим коротший досліджуваний текст, тим більша кількість зразків необхідна.

Вільні зразки підписів надаються, по можливості, не менш, аніж на 10 документах, експериментальні – у кількості не меншій від 20 зразків. При необхідності вирішення питання, чи не виконано підпис від імені однієї особи іншою, на експертизу надають зразки підписів обох осіб.

Підготовка до отримання експериментальних зразків для порівняльного дослідження передбачає:

- вирішення питання про те, які зразки й у якій кількості необхідно одержати; визначення місця та часу їх отримання; визначення способу й умов одержання зразків;
- визначення складу учасників процесуальної дії; винесення постанови про отримання зразків і ознайомлення з нею дійових осіб;
- підготовку науково-технічних засобів, за допомогою яких відбиратимуться зразки; складання письмового плану одержання зразків (у разі необхідності). [5, 243]

Слідчому перед отриманням експериментальних зразків необхідно:

- 1) заздалегідь підготувати матеріал для написання, що відповідає досліджуваному документу за якістю, форматом, чи підібрати бланк, аналогічний бланку документа, а також

приладдя для письма, що відповідає тому, яким виконано текст досліджуваного документа (олівець визначеної твердості та заточення, сип пера тощо);

- 2) скласти текст для диктування, що містить справа сполучення букв (цифр), що є в документі, який підлягає дослідженню (коли в інтересах справи особа, що перевіряється, не повинна знати про те, який саме документ перебуває в розпорядженні слідчого);
- 3) якщо в слідчого чи оперативного працівника є дані про те, що досліджувані, рукописні записи чи підписи виконувалися в незвичних умовах, про що свідчать наявність звивистості, зламів а також нестійкості розміру та нахилу елементів, необхідно створити спеціальні умови, максимально наближені до умов виконання документа (стоячи, в умовах незадовільної видимості, на стіні, в рукавичках, без окулярів та ін.).

Слідчому під час підготовки та провадження цієї процесуальної дії складно, а часом і неможливо, обійтися без кваліфікованої допомоги відповідних спеціалістів. Найчастіше спеціаліст надає допомогу слідчому в створенні умов для отримання експериментальних зразків. Умови для отримання зразків повинні бути максимально наближеними до тих, у яких виник досліджуваний об'єкт. Спеціаліст у галузі почеркознавства може надати допомогу слідчому: в доборі тексту, що буде написаний випробовуваним; у складанні переліку слів і словосполучень, які необхідно написати визначену кількість разів, аби при цьому не акцентувати увагу випробовуваного на написанні слів і сполучень, які можуть цікавити експерта; порадити, в якій послідовності та в яких умовах необхідно здійснювати всі ці операції.

Особи, в якій вчідбирається зразок, слідчим, особою, що здійснює дізнання, прокурором або судом створюються спеціальні умови, найбільш сприятливі для отримання необхідних результатів. Ці умови надалі можуть довільно змінюватись на розсуд слідчого. Зрештою, дії, спрямовані на одержання зразків для порівняння, можуть повторюватися стільки разів, скільки буде визнано за необхідне [7, 37].

При відбиранні експериментальних зразків почерку не можна давати випробовуваному списувати текст із рукопису, що підлягає дослідженню, а треба спочатку запропонувати самостійно скласти будь-який документ (автобіографію, заяву тощо). При цьому необ-

хідно створити випробовуваному звичні для нього умови письма, надати можливість користуватися звичним приладом для письма, окулярами (якщо він їх, зазвичай, використовує) та ін.

Потім треба відібрати в цієї особи зразки почерку під диктування, забезпечивши їй можливість користуватися ручкою, олівцем тощо, аналогічним тому, що використовувався при написанні сумнівного рукопису. Диктування здійснюється в темпі, визначеному слідчим (спеціалістом). Диктувати текст потрібно логічно закінченими реченнями, рівним, спокійним тоном, без виділення та підкреслення голосом особливостей виконання певних слів та їхніх частин, без зазначення розміщення в тексті розділових знаків, тому що диктуванням можна звернути увагу того, хто пише, на графічний матеріал, який цікавить експерта.

Процес відбирання експериментальних зразків почерку бажано повторити через деякий час. Це дасть можливість виявити всі варіанти ознак почерку певної особи. Інтервали в часі при відбиранні зразків можуть становити від декількох годин до декількох днів. Це питання вирішується індивідуально, в кожному конкретному випадку. Наприклад, якщо було помічено, що особа намагалася навмисно змінити свій почерк, потрібно зробити більш тривалу перерву для того, щоб їй було важче пригадати, які саме зміни вона вносила у свій почерк при виконанні попередніх зразків.

У разі навмисної зміни почерку особа може наслідувати шкільний почерк, змінити нахил і розмір почерку. Іноді вносяться зміни в найбільш помітні ознаки почерку.

Безумовно, що в такому разі тільки належні зразки почерку можуть допомогти експертові правильно розв'язати питання стосовно виконавця. Підготовка відповідних зразків можлива після того, як слідчий самостійно чи за допомогою експерта з'ясує особливості внесених до почерку змін.

Одним з різновидів навмисної зміни почерку є виконання рукописних записів літерами на кшталт друкованих або з наслідуванням спеціальних шрифтів. Для встановлення виконавців таких рукописів неодмінно потрібні подібні зразки почерку. Вони можуть бути вільними й експериментальними. Відомо, приміром, що всі особи, які навчаються з технічних училищах, технікумах, інститу-

тах, одержують теоретичні знання та практичний досвід написання креслярським шрифтом, відповідно до ДСГУ. У таких осіб часто можуть бути вилучені вільні зразки почерку, виконані креслярським шрифтом. Якщо таких рукописів не буде виявлено, то необхідно відібрати експериментальні зразки з наслідуванням спеціальних шрифтів. Іноді виникає необхідність досліджувати рукописні записи, виконані лівою рукою. Завжди доцільно відбирати зразки почерку, виконані лівою та правою руками.

Особливе місце в почеркознавчій експертизі посідають цифрові записи. Специфіка матеріалу, що надається на експертизу (звичай, обмежений обсяг, порівняно сповільнений темп), вимагає відбирання таких зразків почерку, в яких би використовувалися цифри в різному їх сполученні й обов'язково так, як вони були розташовані в документі, що підлягає дослідженню. Якіснішими зразками, безумовно, є вільні. Не менш важливо мати зразки цифрових записів, виконаних експериментально. При отриманні зразків цифрових записів необхідно брати до уваги особливості досліджуваних цифрових записів (за матеріалом для письма, знаряддям, розміром елементів цифр тощо).

Під час призначення експертиз підписів експертові потрібно надати експериментальні зразки як підписів, так і почерку передбачуваного виконавця.

При відбиранні експериментальних зразків підпису необхідно пам'ятати, що підписи в досліджуваних документах можуть бути виконані: 1) від власного імені; 2) від імені визначеної особи; 3) від імені вигаданої особи.

Це повинно бути відображено в постанові про призначення експертизи.

На експертне дослідження потрібно надати:

- особисті зразки підпису та рукописних записів перевірюваної особи;
- зразки підписів і рукописних записів особи, від імені якої виконано підпис;
- експериментальні зразки, для отримання яких необхідно скласти текст зі словами чи прізвищами, що містили б сполучення літер, наявних у досліджуваному підписі;

- зразки підпису та почерку особи, що перевіряється, в усіх різновидах, зокрема й записи прізвища особи, від імені якої виконано досліджуваний підпис.

Зазвичай, необхідно звертати увагу на такі особливості:

- при відбиранні експериментальних зразків підпису в особи, від імені якої виконано досліджувані підписи, варто запропонувати їй виконати свій підпис у всіх варіантах на окремих аркушах по 10–15 підписів на кожному. Виконання всіх підписів на одному аркуші не дає змоги достовірно диференціювати їхні варіанти;
- у разі необхідності порівняння не тільки з підписами осіб, від імені яких виконано досліджувані підписи, а й з почерком іншого передбачуваного виконавця, при відбиранні експериментальних зразків необхідно запропонувати останньому написати прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої виконано досліджуваний підпис, не менше від 30 разів, по 5–6 написів на аркуші. Крім цього, доцільно продиктувати заздалегідь складений текст, у якому згадувалося б декілька разів прізвище цієї особи;
- якщо досліджувані підписи виконані від імені вигаданих осіб, то при відбиранні експериментальних зразків почерку потрібно запропонувати передбачуваному виконавцю виконати прізвище, ім'я, по батькові вигаданих осіб, по 3–4 рази на окремих аркушах (таких аркушів має бути не менше від 10 на кожне прізвище) та продиктувати тексти, в яких згадувалися б прізвища вигаданих осіб. Такий тест треба диктувати не менше, ніж 3–4 рази.

Усі експериментальні зразки повинні бути завірені слідчим (суддею) із зазначенням часу, темпу виконання, пози того, хто пише, положення аркуша паперу тощо.

Необхідною умовою наданих на експертизу зразків є їх достовірність, тобто безсумнівна належність рукописів (підписів) особі, зразками почерку якої вони слугують.

Зразки для порівняльного дослідження повинні відповідати таким вимогам (характеризуватися):

- безсумнівністю походження – всі документи мають бути отримані з надійних джерел і не викликати сумніву щодо їхнього походження;

- достатністю – обсяг зразків повинен перевищувати обсяг досліджуваного тексту в три-чотири рази; достатня кількість зразків означає такий їх обсяг, який забезпечує можливість повного та всебічного співставлення всіх ознак почерку, які є в досліджуваному тексті;
- порівнюваністю тексту та знаків, у зразках мають бути такі ж фрагменти рукописного, тексту, слова, сполучення букв, як і в досліджуваному тексті;
- порівнюваністю засобів і умов письма – текст має бути виконаний аналогічним приладдям і на аналогічному папері.

Якщо матеріали, що направляються на почеркознавчу експертизу, не відповідають зазначеним вимогам, питання, поставлені перед експертом, можуть залишитися невирішеними. У такому разі експерт порушує клопотання про надання йому додаткових матеріалів, необхідних для провадження експертизи.

Матеріали, що направляються для провадження експертизи, повинні бути упаковані. Упакування має унеможливити їх втрату, підміну чи пошкодження.

Про відбирання експериментальних зразків почерку (підписів), згідно зі ст. 160–166 КПК України, складається протокол, який, разом з іншими матеріалами справи, надається експертові.

Обираючи момент призначення почеркознавчої експертизи, потрібно мати на увазі, що призначення експертизи є процесуальною слідчою дією і, таким чином, її проведення можливе лише при відкритому кримінальному провадженні. Призначення експертизи віднесено на розсуд слідчого або суду (крім випадків обов'язкового її призначення), які приймають рішення виходячи з конкретних обставин справи, необхідності застосування наукових, технічних або інших спеціальних знань і неможливості встановлення фактичних даних іншим шляхом. За загальним правилом судова експертиза повинна бути призначена своєчасно. А своєчасність призначення експертизи забезпечується плануванням цієї слідчої дії і, зазвичай, визначається наявністю в слідчого необхідних для її проведення матеріалів. Як тільки слідчий матиме в своєму розпорядженні такі матеріали, експертиза повинна бути призначена невідкладно.

Визначаючи момент призначення експертизи, слід врахувати:

- властивості та стан об'єктів експертного дослідження;

- необхідність та можливість одержання порівняльних зразків;
- особливості експертного дослідження (складність, наявність відповідних методик, час проведення тощо);
- слідчу ситуацію [10, 184].

Вибір моменту призначення експертизи передбачає визначення її місця у системі інших слідчих дій. Призначення та проведення експертизи зумовлені тактичними міркуваннями. Визначення часу призначення експертизи пов'язане з особливостями розслідуваного злочину, слідчою ситуацією, наявністю або відсутністю необхідних матеріалів для призначення експертизи.

Кримінально-процесуальне законодавство не регулює строків проведення судових експертиз. Однак такі строки визначені відомчими нормативними актами [7]. Так, в експертно-криміналістичних підрозділах МВС України експертиза повинна бути проведена протягом 15 діб із дня вручення експертові постанови про її призначення. У науково-дослідних інститутах судової експертизи Міністерства юстиції України термін проведення експертизи становить 10 діб. Одночасно такі нормативні документи передбачають можливість продовження термінів проведення експертиз (якщо експертиза складна чи багатооб'єктна), а також можливість призупинення проведення експертизи (за недостатності матеріалів, зокрема й зразків для порівняльного дослідження). Тож несвоєчасне призначення експертизи може спричинити затягування процесуальних термінів розслідування.

При визначенні предмета судової експертизи необхідно брати до уваги те, що її предмет утворюють факти й обставини, встановлення яких вимагає використання спеціальних знань. Предмет експертизи визначається питаннями, поставленими перед експертом.

На сучасному етапі почеркознавчою експертизою може бути встановлено, що рукописні записи (підписи) в документі виконані: певною особою; однією особою чи різними особами (різні частини записів у одному документі або в кількох док.); навмисно зміненим почерком; лівою рукою (при звичному для виконавця писанні правою рукою); з наслідуванням почерку іншої конкретної особи; особою певної статі; у незвичайному стані (сп'яніння, схвильованості тощо); у незвичних для виконання умовах письма (стоячи, лежачи та ін.).

При формулюванні питань слідчому доцільно скористатися відповідними довідниками або науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз Міністерства юстиції України 2009 р. [6], що містять перелік розв'язуваних почеркознавчою експертизою питань, або допомогою спеціаліста. Такі переліки питань є орієнтовними.

Питання до експерта мають відповідати таким основним вимогам [9, 537]: не виходити за межі спеціальних знань експерта і не мати правовий характер; бути визначеними, конкретними і короткими; мати логічну послідовність; характеризуватися повнотою та мати комплексний характер.

У найбільшій мірі їх застосування направлено на виявлення динамічних властивостей почерку (координація, темп, ритм рухів, а також натиск). У розкритті закономірностей їхнього проявлення криміналісти бачать джерело цінної інформації, яка дуже корисна в цілях дослідження почеркових реалізацій, в особливості малооб'ємних підписів, коротких записів.

Найбільш актуальною на даний час є розробка автоматизованої системи дослідження коротких почеркових об'єктів. Автоматизовані системи виконують двояку функцію: з одного боку вони допомагають отримати інформацію про об'єкт, яка недоступна іншим шляхом; з іншого – звільняють експерта від стомлюючої нетворчої роботи, зводячи до мінімуму можливість суб'єктивних помилок.

Висновки. Судово-почеркознавча експертиза на сьогодні відіграє неабияку роль у судочинстві. Потреба у її призначенні постає кожного разу, коли для вирішення чи розв'язання певних питань, з'ясування обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, виникає необхідність застосування спеціальних знань для дослідження рукописних записів, підписів. Як правило, необхідність у таких дослідженнях виникає у випадках потреби ідентифікації конкретної особи; визначення умов, у яких виконувався почерковий об'єкт; встановлення належності почерку виконавця до групи почерків, притаманних особам певної статі, віку або типу тощо.

Підготовка матеріалів для проведення судово-почеркознавчої експертизи є системою процесуальних, організаційних, технічних дій і тактичних прийомів зі збирання необхідних для проведення

експертного дослідження об'єктів. Варто зауважити, що важливим тактичним положенням підготовки матеріалів є постійна взаємодія слідчого зі спеціалістом-почеркознавцем.

У сучасний період судове почеркознавство є високорозвиненою предметною галуззю теорії судової експертизи і галуззю криміналістики. Характерним для нього є подальший активний розвиток теоретичних засад судового почеркознавства; експериментальних розробок; узагальнень експертної практики; удосконалення існуючих методів і створення нових, більш ефективних методів експертного дослідження почерку. Оцінюючи стан судового почеркознавства на даний момент, не можна назвати його застійним, тому що активні спроби розвивати його загальні та окремі напрями постійно здійснюються; коло питань, що вирішуються експертами-почеркознавцями, постійно розширюється, цьому сприяють теоретичні та експериментальні дослідження у галузі судового почеркознавства. Основними перспективними напрямами роботи у сфері судового почеркознавства можна назвати такі: удосконалення існуючих та розробка нових методик дослідження: створення експертних систем, які базуються на методах експертних оцінок, для вирішення діагностичних та інтеграційних завдань в почеркових об'єктах, виконаних у незвичних умовах; розробка методів, заснованих на комплексному використанні спеціальних знань судового почеркознавства та суміжних експертних галузей.

Список використаних джерел

1. **Белкин Р. С.** Эксперимент в следственной, судебной и экспертной практике / Р. С. Белкин. – М, 1964. – С. 37.
2. **Ивашков В. А.** Особенности составления заключения эксперта при выполнении дактилоскопических экспертиз: Учеб. пособ. / А. В. Ивашков. – М., 1999. – С. 5.
3. **Качурин С. Г.** Тактика проведения судебно-почеркованчовой экспертизы. Автореф. дис. канд. наук / С. Г. Качурин. – К., 2006. – С. 14.
4. **Крышов И. Ф.** Пути развития тактики экспертизы / И. Ф. Крышов // Сборник научных работ. – Вид. 3. – Вильнюс, 1968. – С. 7.
5. **Кузьмічов В. С.** Криміналістика: навч. посіб. / В. С. Кузьмічов, Г. І. Прокопенко; [за заг. ред. В. Г. Гончаренка, Є. М. Мойсеева]. – К., 2001. – С. 243.
6. **Науково-методичні рекомендації** з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 8 жовтня 1998 року № 53/5 (із внесеними змінами 01.06.2009 р. № 965/5).

7. **Постанова про діяльність експертно-криміналістичної служби МВС України**, затверджена Наказом МВС України від 30 серпня 1999 р. № 682. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз і Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 01 червня 2009 р. № 965/5.
8. **Судебные экспертизы** (возможности, подготовка материалов, назначение, оценка). – К., 1981. – С. 43.
9. **Шепітько В. Ю.** Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько. – [2-ге вид., переробл. і доп.]. – К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2004. – С. 728.
10. **Шепітько Ю. В.** Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько. – [4-те вид., переробл. і доп.]. – Х.: Право, 2008. – С. 264.

Анотація

Досліджується питання судово-почерковознавчої експертизи. Показано, що потреба призначення судово-почерковознавчої експертизи виникає лише тоді, коли для вирішення чи розв’язання певних питань, з’ясування обставин, що мають значення у кримінальному провадженні, виникає необхідність застосування спеціальних знань для дослідження рукописних записів, підписів, за допомогою якої можуть підтверджуватися або спростовуватися певні обставини, на які посиляються сторони. Висвітлені деякі проблемні питання сучасної судово-почерковознавчої експертизи в Україні та запропоновано шляхи їх вирішення.

Annotation

Abstract we study the of forensic handwriting examination. It is shown that the nature of the appointment is necessary only when to address or resolve certain issues, clarify the circumstances relevant to the criminal proceedings, there is the need for specialized knowledge for the study of handwritten records, signatures, through which can confirmed or certain circumstances referenced parties. Highlights some problems of modern examination of handwriting in Ukraine and the ways of their solution.